

SOUČKOVÁ, Marta: P/R/ÓZY PO ROKU 2000. Prešov: FACE, 2021. 218 s.

Mária Stanková

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2023.70.4.9>

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4450-9370>

Monografia Marty Součkovej ponúka odbornému i laickému čitateľovi hĺbkový pohľad do aktuálnej slovenskej prózy. V jednotlivých kapitolách predstavuje tvorbu a poetiku Víťa Stavianskeho, Richarda Pupalu, Maroša Krajňaka, Jany Beňovej, Ondreja Štefánika, Ivany Dobrákovovej a Michaely Rosovej v spoločensko-kultúrnom kontexte. Kniha do istej miery nadväzuje na autorkinu monografiu z roku 2009 *P[r]ózy po roku 1989*. Čo sa týka názvu, zdá sa, že výber autorov a textov akoby tentoraz naplňal najmä význam slova próza. Pózy boli čiastočne reflektované v predchádzajúcej knihe (skôr v termíne štylizácia, štylizovanosť, napríklad pri Ballovej tvorbe). Vo všeobecnosti je tak problematika pózy v slovenskej próze skôr leitmotívom najnovšej knihy M. Součkovej, niečím, čoho sa vo svojich interpretáciách dotýka najmä implicitne.

Kniha systematicky, detailne a odborne, no stále zrozumiteľne a – aj vďaka mnohým ukázkam z textov – čitateľsky atraktívne predstavuje poetiku vybraných autorov. (Čitateľskú atraktívnosť zvyšuje aj grafická stránka monografie spolu so štylistickou ľahkosťou,

ktorou je napísaná.) Má potenciál poslúžiť ako solídny základ pri zostavovaní dejín mladšej slovenskej literatúry, učebníc či slovníkov, aj preto, že informácie v nej podávané nie sú vytrhnuté z kontextu (literárneho, historického, geopolitického či spoločenského) a založené „len“ na interpretácii jedného človeka. Je kombináciou literárnokritického prístupu opretého o interpretácie so subjektívnym čitateľským zážitkom. Práve vďaka tomu je monografia i čitateľsky lákavá a viem si ju predstaviť aj ako učebnicu pre textové semináre slovenskej prózy 21. storočia.

Mnohé tematizované javy M. Součková charakterizuje s odvolávaním sa na texty odbornej literárnej kritiky. S niektorými súhlasí, niektoré koriguje, spresňuje či dopĺňa a viaceré odmieta. Nastavuje tak aj zrkadlo recenzentom a kritikom, najmä rôznym nedôslednostiam v literárnokritických textoch, najčastejšie azda protirečeniam. (Ten istý nedostatok si všimla aj pri niektorých kritikách, ktoré spomínala v predchádzajúcej knihe. Nad protirečivými vyjadreniami kritikov v recenziách by bolo azda vhodné hlbšie sa zamyslieť aj v kon-

texte dnešnej kritiky ako celku...) Kniha tak v tomto zmysle môže poslúžiť ako kritika kritiky, ktorá sa v slovenskej literatúre dostatočne nepestuje. Ostatne, aj v úvodnej časti knihy M. Součková jasne vysvetľuje, prečo je pre ňu dôležité vstúpiť do „(polemického) dialógu s ostatnými kritikmi“ (strana 11).

Čo sa týka rámcových častí knihy, autorka si vďaka relatívne podrobnej a rozsiahlej kapitole *K rôznym podobám slovenskej prózy po roku 1989* mapujúcej novšiu slovenskú literatúru v predchádzajúcej knihe akoby ušetrila priestor, a tak sa teraz sústreďuje najmä na poetiku vybraných autorov. I tak však platí, že úvodná a záverečná kapitola poskytujú nielen potrebný prehľad a dôkladné vysvetlenie kontextu, ale aj mnoho zaujímavých podnetov pre vedecké bádanie v tejto oblasti i čítanie či uvažovanie o stave slovenskej prózy (literatúry aj kultúry celkovo). V záverečnej kapitole M. Součková okrem iného naráža na pomer spisovateľiek a spisovateľov v slovenskej literatúre, ktorý sa medzičasom (od vydania jej knihy v roku 2009) zmenil. „Kvalitatívny nárast prozaičiek v slovenskej literatúre“ (strana 202), pochopiteľne, nekonštatuje len na základe vlastných interpretácií, spomína takisto posun vo výbere desiatich finalistov súťaže Anasoft Litera. Kým v roku 2006 boli v desiatke tri spisovateľky, v roku 2021 to boli, naopak, traja spisovatelia.

O knihe M. Součkovej možno uvažovať aj ako o akejsi kritickrej reklame na súčasnú slovenskú prózu, kde hlavnou zárukou kvality je kombinácia literárnokritického, literárnovedného a čitateľského prístupu. Vďaka tomu je publikácia prístupná i pre bežných čitateľov, ktorí sa chcú zorientovať v aktuálnej prozaickej produkcii. Adjektívum kritická v slovnom spojení „kritická reklama“ zdôrazňuje aj fakt, že hoci autorka vyberá prozaičky a prozaikov podľa vlastného vkusu, názoru a preferencií, čo na viacerých miestach vysvetľuje a pripomína, je k nim – či skôr, lepšie povedané, k ich textom – aj kritická. Napríklad pri V. Staviarskom upozorňuje na nefunkčnosť niektorých replík, ktoré nezodpovedajú statusu postáv ale-

bo na stereotypné vykresľovanie národností. Pri tvorbe M. Rosovej zase nie príliš pozitívne hodnotí niektoré lexikálne prostriedky, pri Krajňakových prózach podčiarkuje náročnú symboliku, ktorá môže komplikovať čitateľskú percepciu textov, a v prózach I. Dobrakovovej upozorňuje na mätúce mená postáv. Jej interpretácie, názory a hodnotenia autorských poetík a konkrétnych textov sú vyargumentované, vysvetlené, opísané a väčšinou aj ukázané na konkrétnych príkladoch.

V jednotlivých kapitolách M. Součková pristupuje k skúmaným textom tematologicky, zameriava sa na problematiku postáv, času, priestoru, sujetu a narácie (strana 12). To, ktorý z daných fenoménov pri určitom prozaikovi dominuje, do istej miery indikujú aj názvy kapitol. Majú samostatnú výpovednú hodnotu a (podľa autorky) skratkou nepomenúvajú len najvýznamnejší aspekt tvorby daného spisovateľa, ale vo väčšine prípadov obsahujú aj náznak jej hodnotenia. Ako príklad možno uviesť prvú kapitolu venovanú prózam V. Staviarskeho s názvom *Rozprávanie, aké tu (ne) bolo*. Jej nadpis skratkovito, no zároveň dôkladne charakterizuje celú kapitolu. V závere kapitoly akoby autorka čiastočne ustúpila z kritickej pozície. Uzatvára ju totiž konštatovaním, že kapitola sa „mohla pokojne volať *Rozprávanie, aké tu chýbalo*, nielen v zmysle odlišnosti písania, no tiež čitateľovho zaujatia Staviarskeho príbehmi“ (strana 32).

Kniha nie je len súborom literárnokritických interpretácií ôsmich vybraných slovenských prozaičiek a prozaikov. Je to koherentný text, nie mozaika, súdržný celok – a súdržnosť je dosahovaná aj vďaka intertextualite a intratextualite. Jednotlivé kapitoly na seba odkazujú, autorka prirovnáva a porovnáva poetiky prozaičiek a prozaikov, ukazuje na to, čo je pre nich typické v kontexte ostatných spomínaných autorov a textov, odkazuje na nasledujúce či predchádzajúce kapitoly. Autorov kladie aj do vzťahov k iným slovenským spisovateľom, čím napomáha čitateľovi zorientovať sa v slovenskej literatúre. Napríklad pri debute M. Krajňaka charakterizuje oživenú prírodu pomocou

464 prirovnania k tvorbe Františka Švantnera, regionálny aspekt jeho próz zase usúvzťažňuje s tvorbou V. Staviarskeho, Štefana Moravčíka a Milana Zelinku. Pri problematike neúplnej rodiny, ktorú často stváraňuje R. Pupalá, spomína aj tvorbu Moniky Kompaníkovej, I. Dobrakovovej, Ballu, Máriusa Kopcsaya či Petra Maczovského, ktorých prózy sa tiež vyznačujú častým tematizovaním daného javu. Porovnanie s inými slovenským autormi slúži aj ako vymedzenie špecifickosti poetiky, ako napríklad v prípade Ondreja Štefánika, ktorého postavy sa „prispôsobujú trhovému mechanizmu, ktorý im umožňuje nepracovať“ (strana 122), na rozdiel od postáv Petra Pišťanka či Dušana Taragela.

Intertextualita sa realizuje aj v kontexte odkazovania na literárnokritické texty, hodnotenia, názory, informácie o jednotlivých dielach sa opierajú aj o myšlienky iných kritikov a recenzentov. Pri jednotlivých kapitolách však vzťahy hodnotených interpretovaných textov s rôznymi inými literárnymi či kultúrnymi textami poskytujú M. Součkovej priestor pre zaujímavé interpretačné sondy. Na prvý pohľad sa môže zdať, že dešifrovanie intertextových odkazov nie je také časté (ani také potrebné) ako napríklad pri kapitole o poetike Tomáša Horvátha v jej predchádzajúcej knihe, no tieto interpretačné sondy tvoria dôležitú časť každej z kapitol aj v aktuálnej práci, najvýraznejšie azda v kapitole *Ďaleko od teba, blízko k sebe alebo Medzi epickou dištanciou a lyrickou „vrúcnosťou“* o tvorbe Jany Beňovej. Práve v tejto kapitole M. Součková explicitne vysvetľuje význam vnímania intertextuálnych odkazov – ich nevšímanie si podľa nej pre čitateľa predstavuje riziko „ochudobneného čítania“ (strana 111).

Všetky interpretované prózy sú zasadené do širšieho kultúrneho kontextu, pričom aj intermediálne odkazy na (pop)kultúrne diela (najmä filmové, ale aj hudobné či výtvarné) a ich interpretácia slúžia M. Součkovej na formulovanie kritických súdov a vyjadrenie nárokov na literatúru a umenie všeobecne. Napríklad v kapitole o V. Staviarskom sa stretieme s porovnaním prózy *Loli paradíčka* s jej filmo-

vou podobou. Nejde o samoučelnú komparáciu či digresiu, ale o spôsob, ako vysvetliť, prečo sú v texte niektoré prvky nefunkčné, kým vo filme vyznievajú pôsobivejšie (strana 24). Pri R. Pupalovi zas autorka zdôrazňuje vplyv filmového umenia (postupov i konkrétnych filmov) na jeho texty alebo v konkrétnej interpretácii upozorňuje na konotácie využitia skladby *Touch Me Samanty Fox* v jednej z jeho próz. Film zohráva významnú úlohu aj pri interpretáciách textov M. Krajňaka, pri ktorom M. Součková spomína i vplyv výtvarného umenia, podobne ako potom neskôr pri tvorbe O. Štefánika. Špecifickú úlohu zohráva odkaz na Pasolinioho pri expresívnej exaltovanej pasáži o telesnosti z prózy I. Dobrakovovej (strana 161). V kapitole o textoch M. Rosovej už v úvode podčiarkuje význam intertextuality ako takej, spomína spisovateľkine hojné odkazovania na spisovateľov, knihy, divadlo, filozofiu a výtvarné diela (strana 172). Intertextovosť jej teda slúži aj ako interpretačný nástroj, keď diela autorov prirovnáva k poetike iných spisovateľov, pričom sa nepohybuje len v rámci slovenskej literatúry. Napríklad pri O. Štefánikovi hovorí o „priam mcewanovskej atmosfére“ (strana 134), pri prózach M. Rosovej viackrát upozorňuje na súvislosť s tvorbou Virginie Woolfovej.

Špecifické možnosti pri interpretáciách konkrétnych próz ponúka aj lingvistický prístup. M. Součková neraz siaha po etymológii výrazu, zamýšľa sa nad sémantikou slov či slovných spojení, vďaka čomu upozorňuje na zdanlivo markantné vlastnosti interpretovaných textov, ktoré však v interpretácii zohrávajú významnú úlohu. Tento prístup neslúži len na hodnotenie z hľadiska jazykovej kultúry (problematika efektívnosti vulgarizmov pri viacerých autoroch či napríklad spomínaná nefunkčnosť niektorých výrazov v prózach M. Rosovej), ale rovnako umožňuje lepšie pochopenie interpretovaných próz.

Osobne na knihe oceňujem už spomínanú polemickosť so súčasným slovenským literárnovedným (či presnejšie literárnokritickým) diskurzom, ktorá sa prejavila aj v záverečnej časti, kde M. Součková zdôrazňuje, že knihy

by mali mať hodnoty a zmysel, pričom práve literárna kritika by sa mala usilovať o ich hľadanie. Tým sa vyhradzuje voči „názorom, podľa ktorých je v 21. storočí zbytočné diferencovať literatúru na umeleckú a rekreatívnu, vysokú a nízku či dobrú a zlú“ (strana 197). Domnievam sa, že je to práve určitý etický aspekt prítomný v interpretáciách a kritikách M. Součkovej, ktorý dodáva knihe pridanú hodnotu. 465

Hľadanie hodnoty v literárnom diele, snaha definovať a vysvetliť, čo je to dobrá literatúra a prečo takou je, to sú z môjho pohľadu benefity monografie *P/r/ózy po roku 2000*, možno práve preto, že sa od týchto rozmerov literárnej kritiky v súčasnosti upúšťa.

Doc. Mgr. Mária Stanková, PhD.
Katedra žurnalistiky
Filozofická fakulta Univerzity Komenského
Gondova 2
811 02 Bratislava
Slovenská republika
E-mail: maria.stankova@uniba.sk